

Contingut

Lingüística

Situació actual

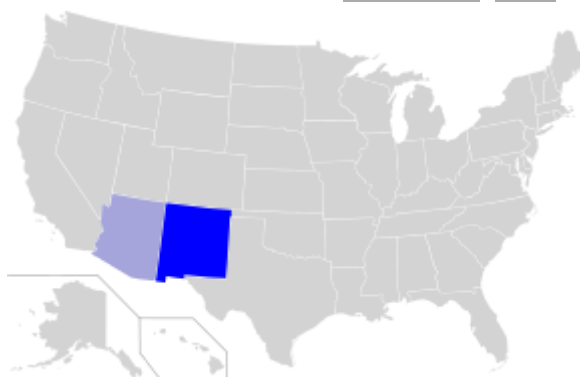
Navaho

Diné bizaad

llengua natural, llengua,
llengua viva i llengua
vulnerable 📝

Nació Navajo (Arizona, Nou Mèxic, Utah)

Arizona, Colorado, Nou
Mèxic i Utah

llengües atapascanes meridionals

Codis

nav

Mèxic, i *Flagstaff* (*Kinlání Dook'o' ooshid Biyaagi*) (10,3%).^[3] Fins després de la Segona Guerra Mundial el navaho seguia sent l'idioma principal de comunicació a la reserva. Des de llavors, l'ús de l'anglès ha augmentat i ha disminuït el navaho.

El 1981 al voltant del 85% de la població infantil navaho parlava navaho com a primera llengua. Però les enquestes més recents mostren que aquest percentatge ha caigut al 25% de la població infantil. Una enquesta de 1991 de 4.073 estudiants del programa Head Start de la Reserva Navajo va trobar que el 54% dels 682 nens en edat preescolar són parlants monolingües d'anglès, 28% bilingües en anglès i navajo, i el 18% monolingües navaho.^[4] Aquest estudi ha assenyalat a més que en aquest moment el personal de preescolar, tot i que són bilingües, parlen anglès als nens la majoria de les vegades. A més, la majoria dels pares parlen amb els nens en anglès amb més freqüència que en navaho; en efecte, els nens en edat preescolar estaven en immersió gairebé total en anglès. El declivi dels nens que aprenen navaho deixa l'idioma com a llengua amenaçada.

En 1986 la tribu creà un programa d'immersió lingüística en navaho a l'Escola Elemental de Fort Defiance i ha iniciat altres programes.^[2] També hi ha un cert nombre d'escoles bilingües d'immersió en zones de parla navaho amb la finalitat de promoure l'ús de la llengua.^{[5][6]} Hom també pot rebre classes en navaho a la Universitat Estatal d'Arizona.^[7] Una estació de ràdio AM, KTNN, retransmet en navaho i anglès, amb programes que inclouen música i esports de la NFL.^[8] L'estació AM KNDN també retransmet en navaho.^[9] En 1996 fou retransmès un partit de la Super Bowl en navaho; era la primera vegada que l'esdeveniment es retransmetia en una llengua indígena americana.^[10] El vocabulari de l'idioma navajo s'ha ampliat per cobrir els temes moderns com "l'esport, la política i la tecnologia".^[9] El 31 d'agost de 2013 es va crear un teclat android en navaho; des de novembre de 2012 també és disponible un teclat navaho en iPhone.^[11] En 2013, *Star Wars* (1977) fou traduït al navajo, fent-ne la primera pel·lícula important traduïda a cap idioma natiu americà.^{[12][13]}

Ortografia i pronunciació

Les consonants del navaho en l'ortografia estàndard estan llistades a baix, seguides de la seva pronunciació en l'Alfabet fonètic internacional:

ISO 639-3	nav (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=nav)
Glottolog	nava1243 (http://glottolog.org/resource/language/id/nava1243)
Ethnologue.com	nav (http://www.ethnologue.com/language/nav)
UNESCO	784 (http://www.unesco.org/languages-atlas/en/atlasmap/language-id-784.html)
IETF	nv
Endangeredlanguages.com	6085 (http://www.endangeredlanguages.com/lang/6085)

Exemples de navaho escrit en anuncis públics. D'esquerra a dreta: Student Services Building, Diné College; Navajo Nation Zoo; centre comercial vora Navajo (Nou Mèxic); anunci de reserva de parking, Window Rock

		<u>Bilabial</u>	<u>Alveolar</u>		<u>Palatal</u>	<u>Velar</u>		<u>Glotal</u>
			<u>central</u>	<u>Lateral</u>		<u>simple</u>	<u>labial</u>	
<u>Oclusiva</u>	<u>simple</u>	b [p]	d [t]			g [k]		' [ʔ]
	<u>Aspirada</u>		t [tʰ]			k [kʰ]	kw [kʰw]	
	<u>ejectiva</u>		t' [tʰ']			k' [kʰ']		
<u>Africada</u>	<u>simple</u>		dz [ts]	dl [tʰ]	j [tʃ]			
	<u>Aspirada</u>		ts [tsʰ]	tʰ [tʰʰ]	ch [tʃʰ]			
	<u>ejectiva</u>		ts' [tsʰ']	tʰ' [tʰʰ']	ch' [tʃʰ']			
<u>Continuant</u>	<u>sorda</u>		s [s]	ʃ [ʃ]	sh [ʃ]	h [x]	hw [xʰ]	h [h]
	<u>sonora</u>		z [z]	l [l]	zh [ʒ]	gh [ɣ]	ghw [ɣʰ]	
<u>Nasal</u>		m [m]	n [n]					
<u>Aproximant</u>					y [j]		(w [w])	

En l'ortografia navaho, la lletra **h** representa dos sons diferents: com (x) quan és inicial i (h) quan està en prefix o al final de paraula. No obstant això, quan (x) és precedida per **s** aquesta sempre és escrita com a **x** i mai **h**, per no ser confosa amb **sh**. La consonant **gh** és escrita com i abans de la vocals **i/i**, com a **w** abans de **o** i com **gh** abans d'**a**. Per **gh**, tant la palatització com la labialització estan representades en l'ortografia on són escrites com **i** per a la variant palatal i com a **w** per a la variant labial. L'ortografia no indica les variants per a les altres consonants.

Existeixen quatre vocals bàsiques en navaho. Aquestes són a, i, i, o. Cadascuna poden aparèixer així:

- curtes - com **a/i**
- llargues - com **aa/ee**
- nasalitzades - com **a/ę**

L'idioma navaho posseeix dos tons, alt i baix. Per defecte, les síl·labes són de baix to. Amb les vocals llargues, aquests tons es combinen per donar quatre possibilitats:

- alt, com a **áá** i **éé**
- baix, com a **aa** i **ee**
- creixent, com a **aá** i **eé**
- descendent, com a **áa** i **ée**

- alto, como en **áá** y **éé**
- bajo, como en **aa** y **ee**
- creciente, como en **aá** y **eé**
- descendente, como en **áa** y **ée**

Diverses combinacions d'aquestes característiques són possibles, com a **áá** (llarga, nasalitzada, to alt).

Referències

1. Cens dels EUA de 2000 (http://www.mla.org/map_data_results&mode=lang_tops&SRVY_YEAR=2010&lang_id=864)
2. Golla, Victor. 2007. North America. In *Encyclopedia of the world's endangered languages*, ed. Christopher Moseley (pp. 1–95). Routledge: London.
3. census.gov (<http://www.census.gov/hhes/socdemo/language/data/acs/ACS-12.pdf>) 2007 American Community Survey. Accessed 2010-07-13.
4. Platero, Paul. 2001. "Navajo Head Start language study", In Leanne Hinton and Kenneth Hale (Eds.), *The Green Book of Language Revitalization in Practice*, 87–97. San Diego, CA: Academic Press.
5. Tséhootsooí Diné Bi'ólta' (http://www.wrschool.net/tdb/about_TDB.htm) Per exemple, la Diné Language Immersion School a Fort Defiance té uns 240 alumnes de K-8
6. «Tuba Navajo language immersion program students take linguistic skills on the road (<http://www.nhnews.com/main.asp?SectionID=1&SubSectionID=795&ArticleID=15801>)». *Navajo-Hopi Observer* [Flagstaff, Arizona] [Consulta: 2 novembre 2013].
7. «Learning Navajo Helps Students Connect to Their Culture - ICTMN.com (<http://indiancountrytodaymedianetwork.com/2014/05/03/learning-navajo-helps-students-connect-their-culture-154613?page=0%2C0>)». [Consulta: 20 maig 2014].
8. <http://www.raiders.com/news/article-1/Raiders-vs-Lions-to-Be-Broadcast-in-Navajo/13181f15-456f-4e9f-bd12-e407cf95f0ed>
9. KANE, Jenny «Watching the ancient Navajo language develop in a modern culture (http://www.currentargus.com/ci_22462945)». *Carlsbad Current-Argus*, 28-01-2013 [Consulta: 31 gener 2013].
10. "Super Bowl carried in Navajo language", *The Post and Courier*, January 19, 1996, Charleston, p. 3B
11. «Navajo Keyboard Now Available on Android Devices! - ICTMN.com (<http://indiancountrytodaymedianetwork.com/2013/09/12/navajo-keyboard-available-android-devices-151252>)». *Indian Country Today Media Network*, 12-09-2013 [Consulta: 16 setembre 2013].
12. "Star Wars will be translated into Navajo" (<http://www.npr.org/2013/06/20/193496493/translated-into-navajo-star-wars-will-be>), NPR, 20 June 2012
13. "Star Wars will be translated into Navajo" (<http://navajotimes.com/news/2013/0713/070413starwars.php>), *Navajo Times*, 13 July 2013

Bibliografia

Educativa

- Blair, Robert W.; Simmons, Leon; & Witherspoon, Gary. (1969). *Navaho Basic Course*. Brigham Young University Printing Services.
- Goossen, Irvy W. (1967). *Navajo made easier: A course in conversational Navajo*. Flagstaff, AZ: Northland Press.
- Goossen, Irvy W. (1995). *Diné bizaad: Speak, read, write Navajo*. Flagstaff, AZ: Salina Bookshelf. ISBN 0-9644189-1-6
- Goossen, Irvy W. (1997). *Diné bizaad: Sprechen, Lesen und Schreiben Sie Navajo*. Loder, P. B. (transl.). Flagstaff, AZ: Salina Bookshelf.
- Haile, Berard. (1941–1948). *Learning Navaho*, (Vols. 1–4). St. Michaels, AZ: St. Michael's Mission.
- Platero, Paul R. (1986). *Diné bizaad bee naadzo: A conversational Navajo text for secondary schools, colleges and adults*. Farmington, NM: Navajo Preparatory School.

- Platero, Paul R.; Legah, Lorene; & Platero, Linda S. (1985). *Diné bizaad bee na 'adzo: A Navajo language literacy and grammar text*. Farmington, NM: Navajo Language Institute.
- Tapahonso, Luci, & Schick, Eleanor. (1995). *Navajo ABC: A Diné alphabet book*. New York: Macmillan Books for Young Readers. ISBN 0-689-80316-8
- Witherspoon, Gary. (1985). *Diné Bizaad Bóhoo 'aah for secondary schools, colleges, and adults*. Farmington, NM: Navajo Language Institute.
- Witherspoon, Gary. (1986). *Diné Bizaad Bóhoo 'aah I: A conversational Navajo text for secondary schools, colleges and adults*. Farmington, NM: Navajo Language Institute.
- Wilson, Alan. (1969). *Breakthrough Navajo: An introductory course*. Gallup, NM: The University of New Mexico, Gallup Branch.
- Wilson, Alan. (1970). *Laughter, the Navajo way*. Gallup, NM: The University of New Mexico at Gallup.
- Wilson, Alan. (1978). *Speak Navajo: An intermediate text in communication*. Gallup, NM: University of New Mexico, Gallup Branch.
- Wilson, Garth A. (1995). *Conversational Navajo workbook: An introductory course for non-native speakers*. Blanding, UT: Conversational Navajo Publications. ISBN 0-938717-54-5.
- Yazzie, Evangeline Parsons, and Margaret Speas (2008). *Diné Bizaad Bínáhoo'aah: Rediscovering the Navajo Language*. Flagstaff, AZ: Salina Bookshelf, Inc. ISBN 978-1-893354-73-9

Lingüística i altres referències

- Akmajian, Adrian; & Anderson, Stephen. (1970). On the use of the fourth person in Navajo, or Navajo made harder. *International Journal of American Linguistics*, 36 (1), 1–8.
- Faltz, Leonard M. (1998). *The Navajo verb: A grammar for students and scholars*. Albuquerque, NM: University of New Mexico Press. ISBN 0-8263-1901-7 (hb), ISBN 0-8263-1902-5 (pbk)
- Frishberg, Nancy. (1972). Navajo object markers and the great chain of being. In J. Kimball (Ed.), *Syntax and semantics* (Vol. 1, p. 259–266). New York: Seminar Press.
- Hale, Kenneth L. (1973). A note on subject–object inversion in Navajo. In B. B. Kachru, R. B. Lees, Y. Malkiel, A. Pietrangeli, & S. Saporta (Eds.), *Issues in linguistics: Papers in honor of Henry and Renée Kahane* (p. 300–309). Urbana: University of Illinois Press.
- Hardy, Frank. (1979). *Navajo Aspectual Verb Stem Variation* (<http://www.uaf.edu/anla/item.xml?id=CA979H1979a>). Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Hoijer, Harry. (1945). *Navaho phonology*. University of New Mexico publications in anthropology, (No. 1).
- Hoijer, Harry. (1945). Classificatory verb stems in the Apachean languages. *International Journal of American Linguistics*, 11 (1), 13–23.
- Hoijer, Harry. (1945). The Apachean verb, part I: Verb structure and pronominal prefixes. *International Journal of American Linguistics*, 11 (4), 193–203.
- Hoijer, Harry. (1946). The Apachean verb, part II: The prefixes for mode and tense. *International Journal of American Linguistics*, 12 (1), 1–13.
- Hoijer, Harry. (1946). The Apachean verb, part III: The classifiers. *International Journal of American Linguistics*, 12 (2), 51–59.
- Hoijer, Harry. (1948). The Apachean verb, part IV: Major form classes. *International Journal of American Linguistics*, 14 (4), 247–259.
- Hoijer, Harry. (1949). The Apachean verb, part V: The theme and prefix complex. *International Journal of American Linguistics*, 15 (1), 12–22.

- Hoijer, Harry. (1970). *A Navajo lexicon*. University of California Publications in Linguistics (No. 78). Berkeley: University of California Press.
- Kari, James. (1975). The disjunct boundary in the Navajo and Tanaina verb prefix complexes. *International Journal of American Linguistics*, 41, 330–345.
- Kari, James. (1976). Navajo verb prefix phonology. Garland Publishing Co.
- McDonough, Joyce. (2003). *The Navajo sound system*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. ISBN 1-4020-1351-5 (hb); ISBN 1-4020-1352-3 (pbk)
- Reichard, Gladys A. (1951). *Navaho grammar*. Publications of the American Ethnological Society (Vol. 21). New York: J. J. Augustin.
- Sapir, Edward. (1932). Two Navaho puns. *Language*, 8 (3), 217-220.
- Sapir, Edward, & Hoijer, Harry. (1942). *Navaho texts*. William Dwight Whitney series, Linguistic Society of America.
- Sapir, Edward, & Hoijer, Harry. (1967). *Phonology and morphology of the Navaho language*. Berkeley: University of California Press.
- Speas, Margaret. (1990). *Phrase structure in natural language*. Kluwer Academic Publishers. ISBN 0-7923-0755-0
- Wall, C. Leon, & Morgan, William. (1994). *Navajo-English dictionary*. New York: Hippocrene Books. ISBN 0-7818-0247-4. (Originally published [1958] by U.S. Dept. of the Interior, Branch of Education, Bureau of Indian Affairs).
- Webster, Anthony K. (2004). Coyote Poems: Navajo Poetry, Intertextuality, and Language Choice. *American Indian Culture and Research Journal*, 28, 69-91.
- Webster, Anthony K. (2006). "ALK'idaa' Ma'ii Jooldlosh, Jini": Poetic Devices in Navajo Oral and Written Poetry. *Anthropological Linguistics*, 48(3), 233-265.
- Webster, Anthony K. (2009). *Explorations in Navajo Poetry and Poetics*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Witherspoon, Gary. (1971). "Navajo Categories of Objects at Rest", *American Anthropologist*, 73, 110-127.
- Witherspoon, Gary. (1977). *Language and Art in the Navajo Universe*. Ann Arbor: University of Michigan Press. ISBN 0-472-08966-8; ISBN 0-472-08965-X
- Yazzie, Sheldon A. (2005). *Navajo for Beginners and Elementary Students*. Chapel Hill: The University of North Carolina at Chapel Hill Press.
- Young, Robert W. (2000). *The Navajo Verb System: An Overview*. Albuquerque: University of New Mexico Press. ISBN 0-8263-2172-0 (hb); ISBN 0-8263-2176-3 (pbk)
- Young, Robert W., & Morgan, William, Sr. (1987). *The Navajo Language: A Grammar and Colloquial Dictionary* (rev. ed.). Albuquerque: University of New Mexico Press. ISBN 0-8263-1014-1
- Young, Robert W.; Morgan, William; & Midgette, Sally. (1992). *Analytical lexicon of Navajo*. Albuquerque: University of New Mexico Press. ISBN 0-8263-1356-6;

Enllaços externs

- Hózhó Náhasdlíí' - Language of the Holy People (Navajo web site with flash and audio, helps with learning Navajo) (<http://www.gomyson.com/>), [gomyson.com](http://www.gomyson.com)
- Llista Swadesh del navaho (https://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:Swadesh_lists_for_Den%C3%A9-Yeniseian_languages) (del viccionari Swadesh-list appendix (https://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:Swadesh_lists))
- Contrasts between Navajo consonants (<http://hctv.humnet.ucla.edu/departments/linguistics/VowelsandConsonants/course/chapter11/navajo/navajo.html>) (sound files from Peter Ladefoged).

A Wikimedia Commons (https://commons.wikimedia.org/wiki/P%C3%A0gina_principal?uselang=ca) hi ha contingut multimèdia relatiu a: **Navaho**

humnet.ucla.edu

- Navajo Language & Bilingual Links (<http://www.sanjuan.k12.ut.us/linknavj.html>) (from San Juan school district). [sanjuan.k12.ut.us](http://www.sanjuan.k12.ut.us)
- Navajo Language Academy (<http://www.navajolanguageacademy.org>), [navajolanguageacademy.org](http://www.navajolanguageacademy.org)
- Tuning in to Navajo: The Role of Radio in Native Language Maintenance (http://jan.ucc.nau.edu/~jar/TIL_17.html), jan.ucc.nau.edu
- An Initial Exploration of the Navajo Nation's Language and Culture Initiative (http://jan.ucc.nau.edu/~jar/TIL_20.html), jan.ucc.nau.edu
- Bá'ólta'í Adoodleełgi Bína' niltingo Bił Haz' á (Center for Diné Teacher Education) (<http://www.dinecollege.edu/academics/teacher.php>) Plantilla:Nv icon, [dinecollege.edu](http://www.dinecollege.edu)
- Languagegeek Unicode fonts and Navajo keyboard layouts (http://www.languagegeek.com/dene/dine/dine_bizaad.html), [languagegeek.com](http://www.languagegeek.com)
- Navajo fonts (http://www.dinecollege.edu/opr/VERDN__.TTF), [dinecollege.edu](http://www.dinecollege.edu)
- The Navajo Language (<http://library.thinkquest.org/J002073F/thinkquest/Language.htm>), library.thinkquest.org
- Inventory of the Robert W. Young Papers, 1850-2003 (bulk 1823-1980) (<http://rmoa.unm.edu/docviewer.php?docId=nmu1mss672bc.xml>), rmoa.unm.edu
- Reflections on Navajo Poetry (<http://www.ou.edu/worldlit/onlinemagazine/2007September/webster.htm>), [ou.edu](http://www.ou.edu)
- How to count in Navajo (<http://www.languagesandnumbers.com/how-to-count-in-navajo/en/nav/>), [languagesandnumbers.com](http://www.languagesandnumbers.com)

Lingüística

- Navajo reflections of a general theory of lexical argument structure (<http://www.museunacional.ufrj.br/linguistica/congresso/1/txnavar.pdf>) (Ken Hale & Paul Platero), [museunacional.ufrj.br](http://www.museunacional.ufrj.br)
- Remarks on the syntax of the Navajo verb part I: Preliminary observations on the structure of the verb (<http://www.museunacional.ufrj.br/linguistica/congresso/1/txnavtsl.pdf>) (Ken Hale), [museunacional.ufrj.br](http://www.museunacional.ufrj.br)
- The Navajo Prolongative and Lexical Structure (<http://uts.cc.utexas.edu/~carlota/papers/Nphon.pdf>) (Carlotta Smith), [cc.utexas.edu](http://uts.cc.utexas.edu)
- A Computational Analysis of Navajo Verb Stems (<http://linguistics.byu.edu/faculty/eddingtond/navajo.pdf>) (David Eddington & Jordan Lachler), linguistics.byu.edu
- Grammaticization of Tense in Navajo: The Evolution of *nt'éé* (http://www.linguistics.ucsb.edu/research/Chee%20et%20al_vol15.pdf) (Chee, Ashworth, Buescher & Kubacki), [linguistics.ucsb.edu](http://www.linguistics.ucsb.edu)
- A methodology for the investigation of speaker's knowledge of structure in Athabaskan (<https://urresearch.rochester.edu/retrieve/6548/BLS+McD&Suss.pdf>) (Joyce McDonough & Rachel Sussman), urresearch.rochester.edu
- How to use Young and Morgan's *The Navajo Language* (<http://www.bcs.rochester.edu/cls/f2000n2/mcdonough.pdf>) (Joyce McDonough), [bcs.rochester.edu](http://www.bcs.rochester.edu)
- Time in Navajo: Direct and Indirect Interpretation (<http://uts.cc.utexas.edu/~carlota/papers/Time%20in%20Navajo.pdf>) (Carlota S. Smith, Ellavina T. Perkins, Theodore B. Fernald), [cc.utexas.edu](http://uts.cc.utexas.edu)
- OLAC Resources in and about the Navajo language (<http://www.language-archives.org/language/nav>)

La pàgina va ser modificada per darrera vegada el 4 jul 2020 a les 18:06.

El text està disponible sota la [Llicència de Creative Commons Reconeixement i Compartir-Igual](#); es poden aplicar termes addicionals. Vegeu les [Condicions d'ús](#). Wikipedia® (Viquipèdia™) és una [marca registrada](#) de [Wikimedia Foundation, Inc.](#)